

10. Чэпмэн Д. Цена низкого качества электроэнергии / Д. Чэпмэн // Энергосбережение. – 2004. – № 1. – С. 66-69.

Анотація

Розглянуто збитки від низької якості електроенергії. Досліджено питання впливу якості електроенергії на економічну діяльність підприємств, визначено шляхи подолання існуючої проблеми.

Ключові слова: *якість електроенергії, втрати, низька якість електроенергії, підприємство.*

Аннотация

Рассмотрены ущербы от низкого качества электроэнергии. Исследован вопрос влияния качества электроэнергии на экономическую деятельность предприятия, определены пути решения существующей проблемы.

Ключевые слова: *качество электроэнергии, потери, низкое качество электроэнергии.*

Annotation

Harm types from low quality electric power are considered. The issue of impact of the power quality on the economic activity of enterprises has been investigated; the ways to overcome existing problems are identified.

Key words: *quality of electric power, loss, low quality of electric power, enterprise.*

УДК 338.46:332.1 (477.87)

Брензович К.С.,
к.е.н, доцент кафедри економічної теорії та світової економіки,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМІЩЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ РИНКУ ПОСЛУГ В РОЗРІЗІ ПРИРОДНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗОН РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Прив'язка діяльності у сфері послуг до певного економічного та географічного простору через технічні або інші причини, внаслідок чого реалізація послуг підприємствами здебільшого здійснюється всередині регіону як адміністративно-територіальної одиниці, зумовлює необхідність дослідження регіональних аспектів розвитку ринку послуг. Специфіка функціонування ринку послуг має чітко виражену просторову зорієнтованість, що зумовлює існування значних відмінностей у розвитку підприємництва в сфері послуг як на рівні регіонів України, так і на рівні локальних адміністративно-територіальних утворень.

Закарпатська область наділена особливо різноманітними умовами для розвитку видів економічної діяльності, оскільки розміщена одразу в трьох природно-економічних зонах (гірській, передгірній, низинній). До цього при дослідженні регіонального ринку послуг нами було здійснено спробу виведення узагальнюючого показника для відносної оцінки рівня його розвитку в розрізі адміністративних районів області. Однак вважаємо за доцільне поглибити зазначене дослідження пошуком можливих особливостей та спільних рис розвитку сфери ринкових (платних) послуг в межах природно-економічних зон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Організаційно-економічний механізм розвитку територіального комплексу послуг в умовах формування ринкових відносин досліджують А. Ф. Мельник [1], Б. М. Данилишин, В. І. Куценко, Я. В. Остафійчук [2]. Розвиток ринку послуг розглядається в розрізі окремих областей України в праці О. В. Гаврилук [3]. Вивченню актуальних питань розвитку нових форм господарювання в сфері послуг та специфіки обслуговування сільського та міського населення присвячені дослідження В. П. Горьового [4] та О. Лук'яненко [5]. Разом з тим, більшість публікацій присвячена макроекономічному рівню регулювання розвитку ринку послуг. В той же час, властивий для зазначеного ринку високий рівень локалізації зміщує акцент дослідження на регіональний та місцевий рівні функціонування, в зв'язку з чим виникає необхідність вивчення внутрішньо регіональних особливостей розміщення та функціонування об'єктів ринку послуг.

Постановка завдання. Завданням дослідження є виявлення можливих специфічних рис розвитку сфери послуг, зумовлених природними та економічними особливостями виділених зон

регіону (на прикладі Закарпатської області), визначення впливу природних та економічних умов на розміщення підприємств сфери послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальноекономічне та соціальне значення сфери послуг на мезорівні виявляється у її впливі на зростання та комплексний характер розвитку регіону, ефективність функціонування його економіки і формування умов для проживання населення. Більш локалізований порівняно з матеріальним виробництвом характер та прив'язка до певної території робить галузі сфери послуг особливо залежними від потреб потенційних споживачів.

Сфера послуг здійснює всесторонній вплив на соціально-економічний розвиток регіону, є невід'ємною складовою його господарства. Локалізовані у безпосередньому наближенні до потенційних внутрішніх споживачів і спрямовані на забезпечення сприятливих умов життєдіяльності людей та функціонування виробництва, певні галузі сфери послуг можуть мати двояку роль. Розвиток тих галузей сфери послуг, основними споживачами яких виступають жителі та підприємства інших регіонів і країн, по-перше, сприяє мобілізації фінансового ресурсу в регіоні, а по-друге, – підвищенню конкурентоспроможності підприємств регіону (через поліпшення культури ведення бізнесу, якості послуг, що пов'язано з орієнтацією підприємств на ширше коло споживачів, а відповідно і на підвищені вимоги до пропонованого продукту).

Умовно види діяльності на ринку послуг можна розділити на дві групи: перша – в якій за вартісними обсягами наданих послуг основним споживачем послуг виступає населення, друга – орієнтована головним чином на реалізацію послуг підприємствам. До першої групи, за офіційними статистичними даними, слід віднести освіту, соціальні послуги, комунальні та індивідуальні послуги, діяльність у сфері культури та спорту, діяльність готелів та інших місць тимчасового проживання, до другої – технічний ремонт та обслуговування транспортних засобів, діяльність транспорту і зв'язку, операції з нерухомим майном, інжиніринг та інші послуги підприємствам. Виключення складають послуги з організації подорожей, які за КВЕД відносяться до секції транспорту та зв'язку, однак на 80% реалізуються населенню.

Закарпатський регіон має значні можливості для розбудови дієвого комплексу послуг. Вигідне гео економічне розташування (прикордонна територія), унікальні природні ландшафти та ресурси, висока ділова активність населення, досить розгалужена транспортна мережа, наявність значної кількості незадіяних трудових ресурсів, багата культурно-історична спадщина та широкий етнічний склад населення, досвід успішної просторової організації сфери послуг в минулому (Закарпаття у 70-80-ті рр. минулого століття належало до областей з високими показниками розвитку сфери послуг) у поєднанні з народними традиціями створюють можливості для формування та розвитку обслуговуючого комплексу з вирішальним значенням у ньому транспортних та рекреаційних послуг, а також із посиленням ролі ділових послуг у його структурі.

Разом з тим, Закарпатська область характеризується особливими природно-економічними умовами, що чинять значний вплив на компактність розміщення населення (особливо це стосується гірських районів), а як наслідок - на формування мережі підприємств. Ускладнені природні умови з одного боку, стають перешкодою у розбудові якісної мережі послуг у територіях з гірським ландшафтом, а з іншого – особливе екологічне та природне середовище формує сприятливі передумови для розвитку в гірській та передгірній природно-економічних зонах стратегічного напрямку економічної діяльності Закарпаття – туристично-рекреаційних послуг.

Проведене раніше дослідження розвитку ринку послуг за однойменним комплексним показником [6, с. 88-104] за районами та містами області виявило відставання у розвитку ринку послуг восьми з тринадцяти районів Закарпаття. Водночас, у кожній із зазначених природно-економічних зон представлені райони з низьким та високим значенням індексу, що свідчить про відсутність однозначних тенденцій щодо слабкості розвитку сфери послуг у районах з ускладненими природними умовами. Однак найвищі показники індексу серед районів (за виключенням значень міст обласного значення) мають низинні райони (Мукачівський та Ужгородський), в той час як чотири з шести районів, віднесених до групи гірських, мали значення індексу розвитку ринку послуг нижче за середній та низький.

Як видно з даних табл. 1, переважна більшість підприємств сфери послуг розміщена в низинній природно-економічній зоні регіону (931 одиниця, або 73,3% від загальної кількості діючих підприємств). Найменше діючих підприємств, що надавали ринкові нефінансові послуги у 2011 році, розташовувалися у гірській зоні (лише 160 одиниць з 1270). На підприємства низинної зони припадало 64,3% загального обсягу послуг, реалізованих в регіоні (або 1701113 тис.грн), передгірної – 6,2 % (або 162474,8), та гірської – 8,3% (218523,5 тис.грн.).

Порівняння зазначених показників дає узагальнену картину ефективності підприємств на ринку послуг: підприємство низинної зони в середньому реалізує на рік послуг на суму 1827, 19 тис.грн., передгірної – 939,16 тис.грн., гірської – 1365, 8 тис.грн.

Показник середнього обсягу наданих послуг в розрахунку на одного споживача, наведений у табл. 1, характеризує середню кількість послуг у вартісному значенні, спожитих населенням в розрахунку на одну особу і коливається від максимального значення 1772, 5 грн. у м. Ужгород до мінімального у 55,1 грн. у Берегівському районі. В середньому по області цей показник складає 494,5 грн. на одного споживача, у низинній природно-економічній зоні – 598,8 грн., тобто на 21% вище за

середнє значення по регіону, у передгірній – 146, 2 грн. (або 30% від середнього по області), у гірській – 296,6 грн. або 60% від середнього по області).

Таблиця 1

Показники сфери нефінансових послуг за природно-економічними зонами Закарпаття, 2011 р.

Природно-економічна зона	Кількість діючих підприємств сфери послуг		Обсяги реалізованих послуг		
	Одиниць	у % до регіону	у ринкових цінах, тис.грн.	у % до регіону	з них населенню, у середньому на одного споживача, грн.
Гірська	160	12,5	218523,5	8,3	296,6
<i>В т.ч. райони:</i>					
Великобerezнянський	12	0,9	7792,8	0,3	94,0
Воловецький	11	0,9	2985,5	0,1	74,5
Міжгірський	33	2,5	17178,4	0,7	230,1
Перечинський	17	1,3	5020,6	0,2	117,1
Рахівський	48	3,7	26954,0	1,0	170,3
Свалявський	39	3,0	158592,2	6,0	866,2
Передгірна	173	13,6	162474,8	6,2	146,2
<i>Міста:</i>					
Хуст	57	4,4	52075	2,0	556,3
<i>Райони:</i>					
Іршавський	40	3,1	50806,1	1,9	152,2
Тячівський	64	5,0	28821,7	1,1	72,0
Хустський	12	0,9	30772	1,2	137,9
Низинна	931	73,3	1701113	64,3	598,8
<i>В т.ч. міста:</i>					
Ужгород	487	38,3	620719,2	23,5	1772,5
Берегово	56	4,4	42977,3	1,6	570,5
Мукачево	187	14,7	376518,6	14,3	554,9
Чоп	28	2,2	153233,4	5,8	581,4
<i>Райони:</i>					
Берегівський	12	0,9	38350,1	1,4	55,1
Виноградівський	46	3,6	41919,9	1,6	189,3
Мукачівський	40	3,1	246717,1	9,3	296,3
Ужгородський	80	6,2	180677,7	6,8	199,8
Підприємства поза адм.-терит.поділом	6	0,4	559446,1	21,2	-
Всього по області	1270	100	2641557,5	100	494,5

Джерело : розроблено автором за даними [7-8]

Характерною є концентрація підприємств у містах обласного значення – понад 64% всіх підприємств (815 одиниць), що створюють 64% доходу в регіоні від надання послуг, розміщені в п'яти містах обласного підпорядкування – Ужгороді, Мукачеві, Чопі, Хусті, Береговому.

При аналізі розміщення підприємств за районами та містами доцільно враховувати концентрацію підприємств, оскільки критерій розміщення підприємств сфери послуг у близькості до потенційного споживача має особливе значення як для забезпечення ефективності роботи таких підприємницьких одиниць, так і для створення комфорту споживання населенням та підприємствами-споживачами послуг. Концентрацію можна визначати виходячи з позицій близькості (щільності) розміщення по відношенню до площі адміністративної одиниці та по відношенню до кількості проживаючих.

Як видно з даних табл. 2, найгірша ситуація із концентрацією підприємств в розрахунку на 10 тис. населення – у передгірній природно-економічній зоні (4,33 од. на 10 тис. населення), найкраща – у низинній (16,28 од.). У гірській зоні цей показник становить 5,81 од., тобто 57% від середнього по області значення. Однак пояснення такому завищеному значенню показнику у низинній зоні можна дати виходячи з факту розміщення у ній чотирьох з п'яти міст обласного значення (в тому числі обласного центру), в яких зосереджується переважна більшість обслуговуючих підприємств регіону.

Таблиця 2

Розміщення підприємств сфери послуг за природно-економічними зонами Закарпаття, 2011 р.

Природно-економічна зона	Середня чисельність населення за 2011 рік (тис.осіб)	Площа адм.-тер. одиниці (кв.км.)	Концентрація діючих підприємств (одиниць)	
			на 10 тис. населення	на 10 км.кв.
Гірська,	275,5	5716	5,81	0,28
<i>в т. ч. райони</i>				
Великобerezнянський	26,6	810	4,51	0,15
Воловецький	24,5	544	4,49	0,45
Міжгірський	48,0	1163	6,88	0,20
Перечинський	31,5	631	5,34	0,27
Рахівський	91,2	1892	5,27	0,25
Свалявський	53,7	676	7,26	0,58
Передгірна	399,2	3771	4,33	0,57
<i>В т.ч міста:</i>				
Хуст	31,2	11	18,27	51,82
<i>Райони:</i>				
Іршавський	99,1	944	4,04	0,42
Тячівський	172,9	1818	3,7	0,35
Хустський	95,8	998	1,25	0,12
Низинна	571,9	3270	16,28	2,85
<i>В т.ч. міста:</i>				
Ужгород	114,9	33	42,38	147,6
Берегово	24,2	15	23,14	37,33
Мукачево	83,7	28	22,3	66,79
Чоп	8,9	2	31,5	140,0
<i>Райони:</i>				
Берегівський	51,9	654	2,31	0,18
Виноградівський	118,9	695	3,87	0,66
Мукачівський	100,6	997	3,98	0,40
Ужгородський	68,6	866	11,66	0,92
Всього по області:	1246,2	12 777	10,19	0,99

Джерело : розроблено автором за даними [7-8]

Однак при абстрагуванні від показників концентрації підприємств у містах, можна помітити, що саме райони гірської природно-економічної зони наближаються за цим показником до середнього значення по області, а саме значення показника суттєво не відхиляється від району до району в межах вказаної природно-економічної зони (від 4,49 од. у Воловецькому районі до 7,26 у Свалявському). У сільській місцевості передгірної зони це значення становить від 1,25 у Хустському районі до 4,04 у Іршавському, у низинній – від 2,31 у Берегівському районі до 11,66 в Ужгородському.

Можна припустити, що наведені дані свідчать про відносно негативний вплив розміщення великих міст у низинній та передгірній зонах на розвиток сфери обслуговування у наближених позаміських зонах, що призводить до «перетягування» підприємницької діяльності з сільської місцевості у міста, де умови для її здійснення більш сприятливі. В той же час за відсутності впливу великих міст обласного підпорядкування у гірській зоні розміщення і функціонування підприємств сфери послуг, що обслуговують споживачів на ринкових умовах, здійснюється більш рівномірно.

Інший показник концентрації підприємств – кількість діючих одиниць у розрахунку на 10 км. кв. площі характеризує часову (дистанційну) доступність платних послуг за природно-економічними зонами. Цей індикатор вказує на відставання гірської місцевості за усередненим по регіону показником (становить майже 1 підприємство на 10 км.кв.). Найдоступнішими ринкові послуги є у низинній зоні (у середньому 2,85 од. на 10 км.кв.), найвіддаленішими – у гірській (0,28 од.). Найменша концентрація підприємств по площі розрахована для Хустського району (0,12 од.), враховуючи територіальну близькість м. Хуст із концентрацією понад 51 підприємство на км.кв. У гірській зоні на 1 підприємство у Міжгірському районі припадає 50 км. кв. території до обслуговування, у Рахівському – 40 км.

Аналіз показників статистичної звітності дозволив виявити ще одну особливість функціонування ринку послуг за природно-економічними зонами: у передгірній зоні у всіх досліджуваних об'єктах споживачами переважної більшості послуг виступали підприємства, у низинній – підприємства або ж порівну підприємства та населення, в той час як у гірській зоні чітко визначилася тенденція до орієнтації підприємств на населення як основного споживача послуг (81% вартості послуг споживалося населенням у Перечинському районі, 57% у Рахівському, 64% у Міжгірському).

Висновки з проведеного дослідження. За результатами дослідження можна констатувати, що всупереч існуючій тенденції до недостатнього розвитку соціальної інфраструктури, представленій наданням послуг населенню на безкоштовних умовах установами бюджетного фінансування у гірській місцевості, підприємства гірської природно-економічної зони, що надають послуги на ринкових умовах, суттєво не відстають від аналогічних підприємств низинної та передгірної зон. Це свідчить про активний розвиток сфери платних послуг у сільській місцевості, в тому числі гірській. У випадку Закарпаття це частково можна пояснити активізацією розвитку туристично-рекреаційного комплексу, що головним чином представлений обслуговуючими підприємствами. Концентрація переважної більшості ефективних підприємств сфери послуг у низинній зоні насамперед пояснюється близькістю значних за розмірами міст із високою концентрацією потенційних споживачів та зручними умовами ведення підприємницької діяльності. При цьому основну частину доходу підприємства формують за рахунок обслуговування інших підприємницьких одиниць, а частка послуг населенню в загальному обсязі незначна.

За всіма визначеними показниками передгірна зона Закарпаття характеризується найгіршим станом функціонування та нерівномірним розміщенням підприємств сфери послуг.

В майбутньому вважаємо за доцільне дослідити специфіку розвитку ринку послуг за їх видами в розрізі природно-економічних зон, що дозволить детальніше розкрити вплив природних умов на розвиток різних видів економічної діяльності.

Бібліографічний список

1. Мельник А. Ф. Організаційно-економічний механізм розвитку територіального комплексу послуг в умовах формування ринкових відносин : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка» / А. Ф. Мельник. – Львів, 1997. – 43 с.
2. Данилишин Б. М. Сфера та ринок послуг у контексті соціальної модифікації суспільства : монографія / Данилишин Б. М., Куценко В. І., Остафійчук Я. В. – К. : РВПС НАН України, 2005. – 328 с.
3. Гаврилюк О. В. Розвиток підприємництва в сфері послуг (на прикладі Чернівецької області) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.02 «Підприємництво, менеджмент та маркетинг» / О. В. Гаврилюк. – Чернівці, 2001. – 236 с.
4. Горьовий В. П. Сфера побутового обслуговування сільського населення України в умовах ринкової економіки / В. П. Горьовий // Економіка АПК. – 2007. – № 4. – С. 133-139.
5. Лук'янченко О. Розвиток сфери послуг у міському середовищі / О. Лук'янченко, В. Кавиршина // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 111-117.
6. Брензович К. С. Регулювання розвитку регіонального ринку послуг : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.00 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / К. С. Брензович. – Ужгород, 2010. – 202 с.
7. Розвиток сфери послуг в Закарпатській області за 2011 рік : [стат. бюлетень] / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2012. – 20 с.
8. Аналіз сфери послуг в обласному центрі : [стат. бюлетень] / Головне управління статистики у Закарпатській області. – Ужгород, 2012. – 19 с.

Анотація

У статті поглиблено дослідження локальних аспектів розвитку ринку послуг на прикладі Закарпатської області. Вперше визначено особливості розміщення обслуговуючих підприємств за показниками концентрації в розрізі низинної, передгірної та гірської природно-економічних зон регіону. Обґрунтовано вплив близькості міст обласного підпорядкування на розміщення та ефективність функціонування підприємств ринку послуг, розміщених у різних природно-економічних зонах.

Ключові слова: *регіон, ринок послуг, природно-економічна зона, концентрація, обслуговування.*

Аннотация

В статье углублено исследование локальных аспектов развития рынка услуг на примере Закарпатской области. Впервые определены особенности размещения обслуживающих предприятий по показателям концентрации в разрезе низинной, предгорной и горной природно-экономических зон региона. Обосновано влияние близости городов областного подчинения на размещение и эффективность функционирования предприятий рынка услуг, расположенных в различных природно-экономических зонах.

Ключевые слова: *регион, рынок услуг, природно-экономическая зона, концентрация, обслуживание.*